

Πd
1362

Q. 528. 56

B. m. T.

II d
1362

DE CLARO LIBRO:

DER

WEISS KVNIG

AVCTORE

C. R. HAVSEN

HIST. P. P.

FRANCOFVRTI AD VIADRYM

APVD CAROLVM THEOPHILVM STRAVSSIVM

MDCCLXXVI

K 112

PRAEFATIO.

Prodit praeterito anno e Codicum Manuscriptorum praestantissima amplissimaque Collectione Bibliothecae Caesareae Vindobonensis praeclarus liber; **DER WEISS KVNIG**, *Eine Erzählung von den Thaten Kaiser MAXIMILIAN des ERSTEN. Von MARK TREITZSAVRWEIN auf dessen Angaben zusammengetragen, nebst den von HANNSEN BVRGMAIR dazu gefertigten Holzschnitten. Herausgegeben aus dem Manuscripte der Kaisertl. Koenigl. Hofbibliothek. Wien 1775. fol.* Qui ipse liber Viris doctis, ac Litterarum intelligentibus; quo ad nomen, non adeo incognitus esse poterat: Etenim *Petrus Lambecius* in Commentariis de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi inter varia monumenta ad Imperatoris *Maximiliani* vitam ac res gestas pertinen.

tinentia, et commemorat (*): DER WEISSE KVNIG. Qua
 propter iam dudum recti ac sapientes Historiarum aestima-
 tores optauerunt, vt quemadmodum iam ante duo saecula
 pluresque annos e Viennensi Bibliotheca notissimus ille li-
 ber: *Der Theuerdank* (***) editus fuerit; ita etiam ille liber,
Der weisse Kunig, quo nunc gloriamur, socius ei veluti adde-
 retur. Et profecto librum illum insignem: *Den Theuerdank*;
 cuius prima editio prodiit Norimbergae MDXVII., adeo
 diligentiori cura et seueriori inuestigatione dignum iudica-
 uit magnum nuper *Georgiae Augustae* ornamentum I. D.
Koelerus (***), vt illius libri virtutes multis annis post inda-
 garet, auctorem, fidemque ipsam commentarii examina-
 ret ac diiudicaret. Si igitur hac opportunitate publice scri-
 bendi, nobis oblata, magnam Auctoritatem sequuti, fini-
 timum *Koeleriano* elegimus argumentum: certe hoc ipsum
 nostrum consilium, et nouitate rei et grauitate argumenti,
 non omnino intelligentibus iudicibus ac aestimatoribus esse
 displiciturum, speramus atque confidimus. Age vero videamus
 primum de Historia: deinde de argumento: post
 de vero Auctore; denique de fide illorum
 commentariorum.

*) Comm. I. II. c. VIII. n. CCCXXII et CCCXXXI. Lambecius Praefationem
 Commentarii et perorationem adiecit, dicens: *Dignissimum profecto est
 hoc opus, vt beneficio typographiae publici fiat iuris.*

**) *Die Geuerlichkeiten und eintheils der Geschichten des loeblichen streitbaren und
 hochberuhmten Helden und Ritters TEW RDANCKHS.* Variarum libri existant
 Editiones, antiquissimam et primam nominauimus.

***) *Disquisitio de inelyto libro Poetico: Theuerdank.* Aldorfii 1714. recu-
 cula 1719. et et 1727.

§. I.

Historia commentarii.

Petrus Lambecius commemoratis locis non nulla tradidit de libro nostro: *Der weifs Kunig*, primum cum diceret: exstare inter Codices Bibliothecae Msc. Commentarium vitae ac rerum gestarum *Maximiliani*, quarum seriem Imperator commemorauisset *Marco Treitzsaurwein*, qui illi fuerat ab Epistolis ac libellis; deinde alio loco adiicit *Lambecius*: Catalogus Librorum ab ipso Imperatore *Maximiliano I.* compositorum. Exstat autem is hoc modo: *Vermerk die puecher die Kayser MAXIMILIAN selbst macht. I. Grab, 2. Ehrenporten, 3. Weise Kunig, 4. Theurdanck* (*) et reliqua. Singulare vero nomen: *Der Weifs Kunig*, huic libro ea de causa fuit impostum: *Fridericus III.* Imperator filio *Maximiliano* quaestione difficili ad explicandum proposuerat: respondit recte ac sapienter *Maximilianus*, inde *Fridericus* et omnes qui adessent, intelligentesque Iudices eum nomine *Iunioris Regis sapientis* celebrant: *Und der Kunig, desgleichen die Maister gaben Ime diesen Namen, das Er hinfuehro gehaisen solle werden der Iung Weifs Kunig* (**); quemadmodum *Fridericus* ipse iam dudum nomine *senioris Regis sapientis: Der alte Weifs Kunig*, floruerat. Praeter ea eiusmodi cognomina, in monumentis rerum gestarum hoc aevo frequenter occurrunt: Ita et apud Nostrum Auctorem *Duces Burgundiae* nominantur: *Die Kunige von sewreyssen*, sine vlla dubitatione ab Insignibus *Ordinis Aurei Velleris*, quem Dux *Philippus* anno MCCCCXXXI. instituerat: *Reges Angliae: Die Kunige von pluemen*, a rosa, qua et Insigne et Vexillum illorum exornatum erat: et reliqua. Ipse vero rerum gestarum Commentarius: *Der Weifs Kunig*, anno MDXIV. et conscriptus maximaque ex parte perfectus ac absolutus, in Bibliotheca *Ambracensi* conditus, atque deinceps in *Vindobonensem* translatus fuit. At enim vero in ipsa ordinatione et editione Operis, multae ac variae exoriebantur difficultates. Etenim et singula commentarii capita disie-

A 3

cta

*) L. c.

**) *Der Weifs Kunig* p. 62.

ta erant, et omnino commentarius insigni ac varia laborabat obscuritate: cum, quo ad modum enarratarum rerum gestarum, tum quo ad singula verba et descriptiones. Quapropter libri conscribebantur, qui illustrandae infervirent obscuritati, verbi causa: *Das Fragge Buch*; elaborabantur *Notationes*, ut dicunt, *Glossae*, ad explicanda difficiliora loca. Omnis vero illa opera maxima ex parte irrita: reliquae supererant longe maiores difficultates, quas sola *Maximiliani primi* cura ac studium, ut opinabatur, tollere potuisset. Ille Imperator, ingravescente aetate, ad longe alia et maioris ponderis ac momenti intenderat animum negotia, adeo ut ad ultimum e vita discederet, priusquam vitae suae ederetur commentarius. Eo mortuo et auctae difficultates, et praeter ea studium, quo ante tenebantur Viri docti et curiosi, legendi hunc commentarium; valde diminutum fuit. *Figurae* vero ac *delineatae solerti studio Iohannis Burgmair* aliorumque Artificum, eadem non admodum laeta expertae fuerunt factae. Nam malo et turbato ordine dispositae, ut ad quam rei gestae descriptionem, haec vel illa imago referenda esset, parum intelligeretur. Inter ea saeculo decimo sexto, et saeculo decimo septimo iterum spes grata affulgebat, fore ut illustraretur ille obscurus et difficilis rerum gestarum *Maximiliani primi* commentarius. Nam saeculo XVI. magnum illud et litteris charum nomen *Streinius*, Liber Dominus de *Schwarzenau*, doctissimis notationibus explicauerat commentarium: *Den Weifs Kunig*, et saeculo XVII. de *Schallenberg* sibi collectionem *Imaginum*, quae adumbrarent atque exprimerent rerum gestarum narrationem, comparauerat, vel maxime in eo occupatus, ut omnia monumenta, conscripta, sicuti credebatur, a *Maximiliano primo*, ederet: cum mors *Schallenbergium* mortalium coetibus eriperet, ac omnem spem consiliumque plane irritum redderet. Ab illo igitur tempore, hoc est ab anno tricesimo primo praeteriti saeculi, usque ad nostram aetatem latuit ille praestantissimus Codex in Bibliotheca Vindobonensi. Cum vero fortuna favente *GRAETZII* *Imagines* ac *figurae*, quae vel maxime ipsum illustrarent commentarium, detegerentur, factum est ut praeterito anno tandem feliciter praeclarus prodiret liber: *Der Weifs Kunig*. (*)

§. II.

*) Praefatio celeberrimi Editoris.

§. II.

Recensus vniuersi operis

Satis superque ex epistola ad *Carolus* (*) a *Treitzsaurwein* vniuerso operi praemissa, patet: hunc ipsum commentarium fuit a *Maximiliani*, eo fuisse elaboratum atque conscriptum consilio, vt nepotes diui imperatoris *Carolus* atque *Ferdinandus*, ex rebus gestis mirisque vicissitudinibus, quae Eo imperante cum omnino in Europa, tum in primis in Germania atque Italia acciderunt, praecepta sapientiae prudentiaeque colligerent, eaque ad recte regendam variam ac inconstantem rerum fortunam, transferrent. Ipse vero *Commentarius* a *Treitzsaurwein* in tres diuisus est partes, quaelibet pars in capita, quorum summa CCXXII. abfoluitur. Ita operis argumenta ordinauit Auctor: in ipsa vero editione diuisio in partes parum curata fuit, potius omnia ac singula capita ad primam referuntur partem. In prima parte operis Nuptiae *Friderici III.* Imperatoris cum *Eleonora* principe *Lusitaniae*, pariter omnes ac singulae res huic negotio finitimae, luculenta describuntur oratione: in parte vero secunda continetur educatio et institutio *Maximiliani primi* attentione ac lectu vel maxime digna: tertia denique parte gesta ab hoc ipso imperatore commemorantur bella. Ea quae in prima operis parte traduntur et exponuntur, partim accedunt ipsam narrationem, quam de hoc nuptiarum negotio posteritati prodidit Legatus: *Nicolaus Langmann de Falkenstein*, quae ipsa relatio apud *Petzius* in collectione scriptorum rerum Austriacarum legitur. (**). Hunc vero singulorum factorum in prima parte sequitur dilectum commentarii auctor, vt singulis rebus gestis non nunquam ea admisceat, ex quibus et notitia non nullarum Terrarum moresque hominum perspici atque intelligi possint. Extra omnem vero dubitationem positum est, occurrere et inter alia per se relatu digna, et res leuiore, quid leuissimas, ex quarum cognitione non adeo multa capies tibi vel frugifera, vel salutaria. Nolumus ea repetere: memorabilis vero omnino est locus, in

*) *Carolus quintus* imperator.

***) Tomi III, p. 573. Lipsiae 1721. fol.

in quo origo Ludorum Equestrium in Regno Lusitaniae (*) indicatur, quorum prima celebratio ipsa die nuptiarum *Eleonorae* Principis instituta est. De itinere a *Friderico III.* Romam suscepto, non nulla memorabilia produntur: in primis vero omnis ille nuptiarum Romae celebratarum et coronationis splendor ac honor, nitida adumbratur oratione. Inter alia his verbis mentionem fecit congressus creberrimi Pontificis summi cum *Friderico*, et quemadmodum de rebus gravissimi momenti ceperint consilia: *Und alle nacht kam Unser heiliger vater der Pabst, zu dem alten weissen Kunig, und waren offi bey zwo Stunden, bey ainander und hetten offi grofs gehaim Rat mit ainander, davon in diesem puech nit zu schreiben ist (**).* At enim vero hanc ipsam primam operis partem, et si fatendum est, quid sentiamus ac iudicemus, etiam tertiam, secunda pars et varietate ac novitate rerum longissime superat: adeo, ut si etiam in prima et tertia parte multa leguntur, quae satis superque ex aliis rerum gestarum monumentis posteritati constant, attamen ob haec mox commemoranda orationis argumenta, editione dignissimus sit iudicandus commentarius. Et alii scriptores de educatione, institutione, vita domestica *Maximiliani primi* multa ac omnino memorabilia posteritati prodiderunt, in primis, ut alios silentio praetereamus, *Iohannes Cuspinianus (***)*: in hoc ipso vero commentario multa occurrunt atque leguntur, ab aliis scriptoribus siue plane omissa, siue negligenter tractata, siue non adeo luculenta exposita oratione. Qua propter iis, qui vel data opera ingenium *Maximiliani*, morum vitaeque domesticae delineare vellent imaginem, largam et insignem hic commentarius scribendi praebet materiam: omnino gloriosus labor! ac nullo modo post fati ieiune ac sterilitate conscriptam a *Iohanne Balde (****)* vitam *Maximiliani*, inutilis aut superuacaneus. Nullo modo negamus, et in hac ipsa parte multa obuenire, quae fidei, quid, probabilitati aduersari videantur: quisnam vero rerum gestarum scriptor tan-

*) Auctor p. 18.

**) P. 40.

***) De Caesaribus atque Imperatoribus opus p. 485, ex editione Francofurti 1601. fol.

****) *Maximilianus I.* Austriacus rediriurus recusatus cura *H. A. Langenmantel.* Aug. 1679. 8.

tantae auctoritatis? cuius fides non recte ac sapienter aestimanda sit. Enarrat auctor, omnem institutionem *Maximiliani*: celebrat educationem dignam Principe, et quo modo ingenium eius cognitione linguarum, doctrinae, artium liberalium, Picturae, Musicae, Architecturae ciuilibus, formatum ac excultum fuerit, ostendit. In primis copiosa oratione insignem *Maximiliani* fauorem in praestantissimum Historiarum studium, finitimamque huic doctrinae partem *Genealogiam* atque Rem Numismaticam describit. Inde extollit *Maximiliani* iuuenilem ardorem, agilitatem ac fortitudinem: Virtutes: quibus in ludis equestribus aliis admirationem excitaret, sibi fauorem *Patris* ac gloriam compararet (*). His rebus pertractatis ac absolutis ipsius vitae *Maximiliani* continuat descriptionem: in primis nuptias eius cum *Maria Principe Burgundiae* commemorat, resque, priusquam hoc negotium perficeretur, peractas. Adaequat hac ipsa oratione commemorationem reliquorum scriptorum: praeter quam quod duodecim Principes laudauerit, qui in conciliando sibi animo ac amore *Mariae*, elaborauerunt, indeque ab auctoritate aliorum scriptorum, atque ipsius *Fuggeri* in Codice Manuscripto discesserit. Nun was (en verba! pag. 107.) umb Dieselb mechtig, und Edl. schön Kunigin, ain groß werben, und nemlichen, Es waren zwelf personn die grosten und Edlsten in der Welt, und Ir Jeder was der Jungen Kunigin an Adl Ir gleich die umb Sy warben. (**). Inde bella a *Maximiliano primo* gesta, praelia, atque in vniuersum, rerum bellicarum exitus atque euentus, describit: Und so Ich nun von dem alten weissen Kunig, und von seiner Gemahlt, und Irem Sun, dem Jungen weissen Kunig, von seiner Jugend beschriben hab, so will ich Jetzo beschreiben, ouf Kurz ist, die grossen Krieg nnd Strit, die der Jung weifs Kunig in seinem Leben gefuerdt, volbracht, und gethan hat. (***) Haec ipsa vero Descriptio parum perspicua, et minus accurata est, quid? in non nullis locis et fidei atque Chronologiae vel maxime repugnat. Praeter ea alii scriptores haec bella posteritati oratione magis perspicua retulerunt, vnam rem memo-

B

mo-

*) Auctor p. 62 - 101.

***) Auctor p. 107.

****) Auctor p. 122.

morabilem ab aliis aequalibus scriptoribus silentio praetermissam³ deinceps indicabimus. Omnium vero rerum bellicarum gestio complectitur bella cum Regibus *Galliarum*, cum Duce et Republica *Venetorum*: denique illa ciuilia, quae tum temporis in *Belgio* a non nullis excitata fuerunt ciuitatibus. Cum vero Auctor modo hanc particulam rerum gestarum hoc anno commemoret, alia facta, quae ad hanc ipsam rerum gestarum particulam referenda sunt, modo omittere, et deinde plane alieno repetere soleat loco: summa vniuersae orationis exoritur obscuritas. Porro ipsa rerum relatio non semper suis numeris perfecta ac absoluta, saepe ambigua: denique collocatio factorum interdum parum idonea esse videtur. Qua propter nisi cognitione omnium eorum, quae *Maximiliani* tempore acciderunt, instructus ad lectionem commentarii accedas: male tempus, operam studiumque in legendo collocabis.

Satis quidem diximus de argumento: vnum valde memorabilem tamen commemorabimus locum. Disputatur inter viros Historiarum intelligentes: an anno MCCCCXCVIII. inter *Ludovicum XII.*, qui *Carolo VIII.* mense Aprili successerat, et *Maximilianum primum* propter terram Burgundicam bellum gestum fuerit. Auctor commentarii hanc bellicam expeditionem, quamuis oratione minus perspicua, tamen ita tradit atque narrat^(*): vt per se nulla amplius moueri possit dubitatio. Fides vero ac Auctoritas huius facti non solum alio libro, (vt dicunt *Conceptibuch*) in quo seriem bellorum: *Hungern*, *Britanni*, *Mailand*, *BVRGVNDI*, *Schweizer* reliqua legis, defenditur et stabilitur: Sed in primis etiam relatione Codicis manuscripti *Fuggeri*, quam huic capiti adiecit celeberrimus Editor.

§. III.

Auctor commentarii indicatur.

Existimat quidem doctissimus ac Historiarum intelligentissimus Editor in Praefatione operis vniuersi, nullum alium

³) *Ib.* p. 261.

alium Auctorem commentarii fuisse, praeterquam *Maximilianum primum*: tamén pace humanissimi viri proferemus et laudabimus argumenta, quibus, haec ipsa sententia, non adeo probabilis efficitur. Verba Editoris sunt: *Schreibt Maximilian im Stillen des einsamen Cabinets auch seine Reichs- und Kriegs-Geschichte, verbesserte und bildete jene Aufsätze aus, welche ihm die Minister seines Thrones und die Gefährten seiner Heerzüge ueber eben diesen Gegenstand lieferten. Durch diese gesammte Bemühung war die Geschichte des WEISEN KOENIGS schon im Jahr 1512. zur haelfte gebracht.* Nolo repetere ea argumenta, quibus omnino vir Summus *Koelerus* in commemorata dissertatione contra *Petrum Lambecium* ostendit, ne vilum quidem librum conscriptum fuisse a *Maximiliano*: pariterque ex parte recte docet librum insignem sub nomine *Tuerdank*, nemini nisi *Melchiori Pfinzing* tribui debere. Diximus ex parte: etenim ipse liber *Theurdank* a *Melchiore Pfinzing* ex commentario: *Der Weis Kunig* descriptus, et tantum modo florum sparsionibus, reliquisque Poeseos ornamentis fuit exornatus: quemadmodum non solum ex diligenti comparatione libri *Theurdank* cum commentario nostro intelligitur, sed etiam disertis verbis antiquissimi Chronici, quod res gestas *Maximiliani primi* illustrat, et in Bibliotheca *Uniuersitatis Litterarum Viadrinae* exstat, commemoratur (*). Singula vero argumenta diligentius recensebimus, ex quibus colligi potest, nullo modo a *Maximiliano primo* elaboratum fuisse commentarium: *Der Weis Kunig*. Etenim quomodo probabile est *Maximilianum* sapientem omnino Principem, adeo magnifice de se sentire, alios alte contemnere Principes, sibi multarum linguarum, omnis doctrinae artiumque reliquarum suis numeris perfectam ac absolutam cognitionem attribuere? Pulchritudinem, amabilem vultum, et gratam corporis formam praedicare ac extollere: in leuissimis denique rebus gloriam ac splendorem ponere potuisse? Legas vero velim, quae pagina sexagesima secunda vsque ad paginam centesimam primam in Commentario nostro enarrantur. Quid iudicare deberet posteritas de hoc Principe sapiente, si, vt alia loca silentio opprimamus, ita ipse imaginem Pulchritudinis hae delineauisset: *und alle die Inesahen*, (commemoratur: quomodo salutatus fuerit in aula *Mariae Burgundicae*) *die heten ab seiner schoenen Jungen, und gerathen Personen ain sonnder grofs*

B 2

*) Gebures-Beschreibung MAXIMILIANI I. fol.

groß wohlgefallen, und das gemain Volck sagten, Sy heten keinen
 schoern Jungen herrn gesehen (*), Et paulo post: Als ward er
 Ir gezaigt (Matri Mariae) Sy wolt aber am ersten, nit glauben geben,
 das derselb, Der Jung Weifs Kunig were, dann Sy bedenkt, Er
 were zu schön. Nach solichem ging die alt Kunigin, Eylend zu Irer
 Tochter, der Jungen Kunigin, in die Camer, und sprach mit In-
 nigkait ires Hertzens, o Tochter, kainen schoern Jungling, hab
 Ich nit gesehen, als der Jung Weifs Kunig ist, und dieser Jung
 Kunig, sol sein, dein Herr und Gemahl, und kain anderer nit,
 Aut diesen Worten ist zu merken, das der Kunig auß Frankreich,
 mit seinem Sun zu Spot kam mit der haimlichen Werbung, Dann
 der Jung Weifs Kunig, was gar ain gerater Jungling, ganz wol
 gestalt, von leib und gepain, hat ain schoen lieblich antlitz, und ain
 sonnderlich schoen gelb har. — — — Et quomodo porro adeo
 leuissimam rem litteris mandare, eaque vel maxime gloriari
 potuerit? quae pagina octogesima enarratur: Und hat erst ob
 der tafl, die speiß auf seinem taeler prot zusammen genommen, die
 zusammen gedient, und in dem Mundt wol geschmecke haben, und
 also geessen, Es were wunderlich davon zu schreiben, Ich wils
 aber bey dem beleiben lasen, das Er alle Kunig damit ubertroffen
 hat. Accedit ad ea ipsa, et aliud argumentum, quo vel ma-
 xime sententia nostra defenditur. Hic ipse commentarius uiuo
 Maximiliano edi debebat: Estne vero simile ac probabile, Maxi-
 milianum, principem modestum ac verecundum, iudicia, quae
 certe et reliqui Principes, et alii de hoc libro tulissent, in quo
 sibi ipse Maximilianus, summas dixerat laudes, aequabili passu-
 rum fuisse animo? Nolo attingere ac commemorare, quod cum
 commentarius eo fuerit conscriptus consilio, vt ipso aucto-
 re prudentiam sapientiamque sibi comparare deberent neop-
 tes Maximiliani Carolus ac Ferdinandus: profecto re ita per-
 fecta, iis non adeo praeclarum ad imitandum reliquisset mode-
 stiae exemplum Imperator. Praeter ea occurrunt in singulis re-
 bus gestis non nunquam adeo graves ac insignes errores, (de quo
 argumento deinceps disputabimus,) vt omnem fidem ac proba-
 bilitatem superet, eum, qui ipse haec agitauerat consilia, per-
 fecerat res, iniuerat foedera, adeo turpiter labi omnesque veri
 leges transgredi atque violare potuisse. Igitur iure optimo cen-
 se-

*) p. 113. et 114.

semus atque arbitramur, hunc Commentarium: *Der Weis̄s Kunig* a nemine, nisi a *Marx Treitzsaurwein von Erntreiz* elaboratum atque conscriptum fuisse. Ille *Marx Treitzsaurwein* fuit *Maximiliano* ab epistolis atque libellis, praeterque commentarium laudatum elaboravit et alium librum: *Kaiser MAXIMILIANVS Gedenck-puechel Auf der Kayf. Maieſt. mundlichen Bevelh hat MARK TREITZSAURWEIN die hierinen begriffen sachen eingeschrieben anno XV hunderi, in den VIII, X, XII, und XIII Jaren. (*)*

Digna omnino memoria Illius Viri, in cuius doctrina reliquisque virtutibus insignem Imperator collocauerat fiduciam, vt plura de *Eo* dicerentur, in primis cum ii, qui data opera posteris temporibus praeclara virorum doctorum merita, explicauerunt, ne quidem nomen viri docti attingerint: at enim vero et tempori et legibus scribendi obtemperandum est. Ipse *Marx Treitzsaurwein* non ambigua aut obscura oratione, sed diserte tradit, quod ipse conscripserit hunc commentarium. Non laudabo, ex vniuersa oratione colligi posse, eum auctorem fuisse, aut singula loca commentarii commemorabo, in quibus scriptoris defungitur persona: factis vero et epistola ad *Carolum*, Praefatio atque Peroratio operis, eum produnt atque ostendunt Auctorem. In Epistola subiicit lectioni ac iudicio *Caroli* commentarium: *Der Weis̄s Kunig* a se scriptum: In Peroratione qua alloquitur *Maximilianum* Imperatorem inter alia et haec verba profert: *Nach Ewr. Kayserlich Mayestaet Ernstlich bevelh mutlich antzaigen, unnd Schrifftlich Unterricht, Mir Marxen Treitzsaurweiu von Erntreiz, hab Ich ditz puech genannt Der Weis̄s Kunig mit schriff̄t u. Gemel. in ordnung gebracht. Als vil Ewr. Kayserliche Mayestaet mir darinnen geoffenbart hat und mir wissend geweest ist, VND SOLICH ARBEIT IST DVRRCH MICH VOLPRACT WORDEN. Bit darauf Ew. Kay. Mt. als meinen aller genedigsten Herrn dise mein arbeit unnd vleis̄ genediglichen anzunehmen, auch mich in E. Kay. Mt. genaden zu behalten.* Forsitan is ipse locus nostrae aduersari videtur sententiae, sicuti Pictura Praefationi addita, et quam loco *Petrus Lambecius* laudat commemorato. Haec ipsa pictura ob oculos Imperatorem folio Regali sedentem ponit: penes folium con-

B 3

spi-

*) *Lambecius* J. c. n. CCCXXXII.

aspicitur *Marx Treitzsaurwein* in genua prouolutus ac scribens, adpositi sunt versus:

*Merk viel wirdt von mir geschriben
Was sachen und Krieg ich hab getrieben
Darum schreib, wie ich dir jetzo sag
So kumbt die recht wahrheit an den Tag.*

Salva vero nostra res atque sententia est. Namque non negamus quotidiano sermone, *Maximilianum* varia vitae suae fata ac rerum vicissitudines narrauisse suo *Treitzsaurwein*, quid? iussu Imperatoris eum non nulla litteris mandauisse. Certe locus apud *Cunradum Rittershusium*, et alios legitur, qui ex auctoritate viri grauissimi *Bilibaldi Pirckheimeri* hanc ipsam *Maximiliani* curam atque studium posteritati celebravit. (*) Quodsi vero ea omnia ita sint comparata, atque veritate nitantur: tamen nihil aliter efficitur, nisi *Treitzsaurwein* his ipsis subsidiis in conscribendo commentario vsus, nullo vero modo *Maximilianum* commentarii scriptorem, vti existimat clarissimus Editor, fuisse.

Etenim, si tantummodo ea, quae *Maximilianus* conscripsit, ordinauerit, quo modo ille *Treitzsaurwein* *Carolo* hunc librum in epistola, tanquam commentarium a se elaboratum, offerere? quo modo in ipso libro non nunquam addere verba; *Dies puech hab ich gemacht*, et denique in ipsa operis peroratione *Maximilianum* his verbis alloqui et salutare potuerit: *Und mir wissend geweest ist*, (et alia profecto conscribendae historiae subsidia ac auxilia indicat,) *Und solich Arbeit ist durch mich volbracht worden*. Neque contemnenda est auctoritas viri sapientis *Cuspiniani*, qui, quamuis hunc ipsum commentarium: *Den Weiss Kunig* plane silentio praetereat, tamen de alio libro, qui male a *Petro Lambecio* aliisque tribuitur *Maximiliano*, perspicua oratione ea tradit: „Pulchrumque opus confinxit: quod *Portam honoris* „appellauit, a *Stabio* viro erudito erudite concinnatum, et pi- „sturis venustatum.“ (**) Quae cum ita sint, sicuti ad *Portam honoris*, sunt verba *Cuspiniani*, conscribendam *Sabium* excitauit, ita eodem

*) Opera *B. Pirckheimeri*, Francofurti 1610. fol. p. 9.

**) I. commemorato p. 388.

eodem modo *Marx Treitzsaurwein* ingenium, operam atque studium in conscribendis his adhibuit commentariis.

§. IV.

Iudicium de vniuerso opere atque eius fide.

In diiudicanda vniuersa horum commentariorum oeconomia, consilium scriptoris inuestigandum examinandumque erit. Noluit *Marx Treitzsaurwein*, ingenio atque arte elaboratam posteritati relinquere historiam, igiturque neque ad hanc vel illam classem librorum historicorum hoc ipsum opus referri potest. Collegit seriem rerum gestarum, tradidit ea, quibus forsitan interesset, negotia, repetiit, quae vel ipse viderat, vel ab aliis, et in primis ab ipso imperatore dicendo audiuerat: indeque magis aliis largam conscribendae historiae praebuit materiam, quam vt ipse ex instituto hunc susciperet laborem. Ita iudicat scriptor noster de his commentariis in Praefatione: *Ain Jeder dem ditz puech furkumbt, und die offenbarung des puechs vergorgen und unwissend seye, mocht vermainen, das puech were mit gemaeß und Schrift vollkumentlich volpracht, Darinnen beschicht zu verantwortung, Diese unterricht, ditz puech ist Num allein ain Materi und ain unvolkumentlich Werkh und nichts anders. — —*

Qua propter omnino intelligentibus et viris doctis et risus et indignatio excitareur: si forsitan aliquis ex eorum numero, qui in laudandis atque aestimandis libris infelici saepissime fidere, iudicium sibi imposuerunt personam, vel hunc ipsum commentarium ad *Luciani* praecepta reuocare, vel neglectum orationis liberius accusare vellent ornatum. Porro in ipsis singulis rebus gestis commemoratis, in collocatione factorum, in definienda Chronologia, et leges boni ordinis et omnino veritatis, saepe numero fuisse violatas animaduertes. Exempla proferemus: Ea facta, quae pagina CLXVIII. commemorauit vsque ad p. CLXX; repetit oratione p. CLXXI - CLXXIII. P. CLXXIII - CXCI. res gestae enarrantur, quae referendae sunt ad aliam commemorationem, quam protulerat Auctor p. CXXXVI. Ita et in multis aliis locis eodem non recto scribendi vtitur ordine. Verbi causa facta p. CXCVI. enarrata refer ad paginam CLVIII: p. CCIV - CCXII. et p. CCXIX. multa facta exponuntur, quorum series ad commemorationem plane diuersam pertinent. Ita et

et non nulli graues omnino leguntur errores: ex auctoritate relationis pagina CCXIII: *Ludovicus undecimus rex Galliarum* obiit anno MCCCCLXXXVIII. cum omnibus notum et pervulgatum sit: hunc regem die trigesimo Augusti anni MCCCCLXXXIII. e vita discessisse: ipsa *Maximiliani primi* expeditio Romana suscepta anno MDVII. post comitia Constantiae celebrata, male ad annum MDVI. ab auctore refertur. Denique etiam multae rerum gestarum descriptiones ita sunt comparatae, vt etiam post doctissimos Editoris celeberrimi labores, illorum factorum nullo modo perspicere ac intelligere valeas naturam. Explices mihi velim paginam CCXIV., et CCXV., quae non solum plane obscuram, sed etiam variis insignem erroribus continent relationem, porro paginam CCLXXIX., et CCLXXX: in alio libro, qui illustrat ambigua et difficilia loca (*das Concept Buch*) haec ambiguae commemorationi explicatio additur: *Um die Auslegung habe man sich nicht weiter zu erkunden.* Pagina CCCXXXI. Auctor inter alia mentionem fecit: *einer seltsamen Gemain*, quam devicerat Imperator *Maximilianus*, multaque alia non adeo perspicua vel facili intelligenda negotio adiicit. Forstan vero is ipse locus ex *Trithemii Chronico Hirsaugiensi* ad annum MDII. aliisque scriptoribus aequalibus illustrari potest. Probabile est, per verba: *einer seltsamen Gemain*, indicare Auctorem, foedus illud atque societatem, quam post *Pacem publicam* conditam, anno MDI. rustici contra Episcopum *Spirensen* inirent: quae societas sub nomine: *Der Bund Schuh* in rerum gestarum celebrata est monumentis. Denique multum etiam studio partium, amori atque admirationi, qua *Maximiliani primi* coleret atque prosequeretur nomen, tribuisse auctorem; tam ex natura relationis omnino in non nullis locis, quam ex comparatione illius cum fide et auctoritate aliorum aequalium scriptorum, facile colligitur. Etenim cui Historiarum intelligenti probabitur commemoratio p. LXII. quo modo scribere didicerit *Maximilianus*, ipsumque arte expedite scribendi *Treitzsaurwein* adaequaverit, quamuis his verbis ille celebretur: *So hat er zu der Zeit seiner Regierung bey Ime ainen Secretarien gehabt, der zu derselben Zeit beruemt gewesen, fur den peldigsten und furderlichsten Schreiber.* Estne probabile linguae Slaonicae cognitionem sibi ex hac via atque ratione comparauisse *Maximilianum* quae p. LXXII. refertur: quid? longe facilius fuit addiscendae via linguae Anglicae; (confer p. CXIX.)

Da

Da kamen viel Dienstleut aus Enngland zu Ime, Dieselben kundten gar woll mit dem Hannpogen schieffen, — — —
 — Und es begab sich offi, das er (*Maximilianus*) mit den hannpogen kurzweil trieb, dabey dann seine Dienstleute, die Ennglischen auch waren. In solicher Kurzweil, Er von denselben Ennglischen, die Ennglisch Sprach erlernet. Und die Ennglischen gabeu Ime darinn, fur alle ander den Ruem. Praeter ea *Maximilianus* adeo linguae latinae studio excelluit, egregiaque cognitionis litterarum variae in ipsa iuuentute edidit documenta, quae a testimoniis auctoritateque aliorum scriptorum longissime discedunt. *Cuspinianus* certe vir doctus, veritatisque studiosus, iuuenilem *Maximiliani* aetatem describit, et his verbis Illius Linguae latinae cognitionem laudat atque celebrat I. comm. pagina 486: Quae quidem indicia sunt magni ingenii quod a primis annis habile fuit atque capax ad arduas res capessendas, si doctorem habuisset, qui bonarum artium semina spargere nouisset. Sed ab indocto imbutus praepceptore, castrense Latinum, (vel ut vulgus loquitur) militare didicit. Quae cum ita sint, quamuis ille commentarius: *Der Weis Kunig*, (qui iam inter rariores libros referri potest, propterea quod, (sicuti litteris Viri illustris et quem summa cum honoris significatione nominamus, accepimus), omnia reliqua exempla commentarii ad *Augustissimae* atque *Sapientissimae* Romanorum *Imperatricis*, Hungariae Bohemiaeque *Reginae* delata fuerunt Palatium: quamuis inquam ille commentarius nullo modo perfectus suisque numeris absolutus dici ac nominari possit: tamen multa facta ex eo addiscuntur, aeterno haecenus oppressa silentio, uniuersaque rerum gestarum Series *Maximiliani* aeuo mirifice adumbratur. Et quantopere fuisset optandum, vt etiam ea dicendi ac enarrandi auctor sibi elegisset argumenta, quae vicissitudines Reipublicae Germanicae, ipsasque origines et progressum *Iuris publici Imperii Romano-Germanici* illustrarent atque explicarent. Nolo laudare illam vtilitatem, quam doctissimi libri lectio iis sit allatura, qui magna cum gloria, ac meritorum praedicatione origines et fata linguae Germanorum explicauerunt.

akt d 1362

Pen Tid 1362, QK

ULB Halle

3

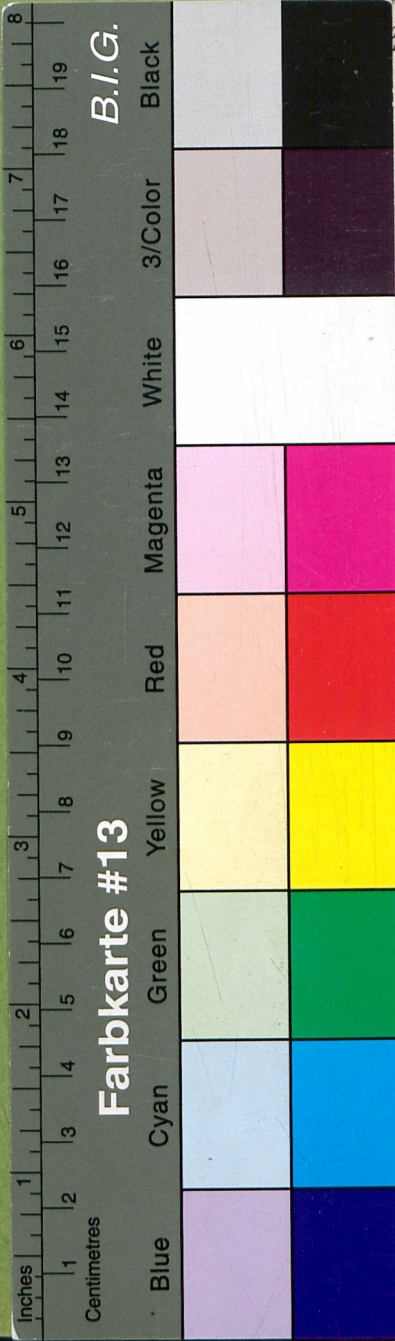
003 599 361

VD 18

27. 528, 36

B. m. T.

II d
1362

DE CLARO LIBRO:

DER

WEISS KVNIG

AVCTORE

C. R. HAVSEN

HIST. P. P.

FRANCOFVRTI AD VIADRVN

APVD CAROLVM THEOPHILVM STRAVSSIVM

MDCCLXXVI

6 11

